

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЧЕТВЪРТА СЕКЦИЯ

ДЕЛО „ГЕНОВ И СЪРБИНСКА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ“

(Жалба № 52358/15)

РЕШЕНИЕ

Чл. 10 • Свобода на изразяването на мнение • Необоснована присъда и глоба за боядисване със спрейове на паметник, свързан с комунистическия режим в контекста на политически протест

СТРАСБУРГ

30 ноември 2021 г.

Това решение ще стане окончателно при обстоятелствата, посочени в член 44 § 2 от Конвенцията. Може да подлежи на редакционни промени.

По делото Генов и Србинска срещу България,

Европейският съд по правата на човека (Четвърта секция), заседаващ като камара в състав:

Тим Ейке, *председател*,
Йонко Грозев,
Фарис Вехабович,
Юлия Антоанела Моток,
Армен Харутюнян,
Габриеле Куцко-Щадмайер,
Ана Мария Гуера Мартинс, *съдии*,

и Андреа Тамиети, *секретар на секция*,

Като взе предвид:

жалбата (№ 52358/15) срещу Република България, подадена в Съда по член 34 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи („Конвенцията“) на 8 октомври 2015 г. от двама български граждани – г-н Асен Георгиев Генов и г-жа Цветелина Огнянова Србинска („жалбоподателите“);

решението да уведоми българското правителство („Правителството“);

становищата на страните;

След обсъждане в закрито заседание на 19 октомври 2021 г.,

Постановява следното решение, прието на тази дата:

ВЪВЕДЕНИЕ

1. Двамата жалбоподатели, популярен блогър и политически активист, са признати за виновни в хулиганство и глобени за боядисване със спрей на паметник на „партизаните“ на годишнината от Болшевишката революция от 1917 г., в контекста на общонационални протести срещу правителството, подкрепяно главно от Българската социалистическа (бивша комунистическа) партия, доминиращата политическа сила по време на комунистическия режим в България. Делото се отнася до въпроса дали това е съвместимо с техните права по член 10 от Конвенцията.

ФАКТИТЕ

2. Жалбоподателите са родени съответно през 1969 г. и 1973 г. и живеят в София. Те се представляват пред Съда от г-н М. Екимджиев и г-жа К. Бончева – адвокати, практикуващи в Пловдив.

3. Правителството се представлява от своя агент – г-жа Б. Симеонова от Министерство на правосъдието.

I. ПРЕДИСТОРИЯ НА СЛУЧАЯ

A. Антиправителствените протести през 2013-14 г.

4. През април 1990 г. Българската комунистическа партия („БКП“), която е била доминираща политическа сила в страната между 1946 и 1989 г. през целия комунистически режим, се преименува на Българска социалистическа партия.

5. След парламентарните избори на 12 май 2013 г. е сформирано ново правителство на 29 май 2013 г., ръководено от г-н Пламен Орешарски и подкрепяно основно в парламента от Коалиция за България, чийто основен член е Българската социалистическа партия.

6. Вечерта на 14 юни 2013 г. в различни градове и населени места в цялата страна избухва вълна от демонстрации срещу това правителство. Първоначално основното недоволство на демонстрантите е назначаването на същата дата на г-н Делян Пеевски – богат бизнесмен, собственик на медия и народен представител от политическа партия Движение за права и свободи, за председател на Държавната агенция за национална сигурност. Номинирането официално е направено от министър-председателя г-н Орешарски и е одобрено в парламента с гласовете на седемдесет и осем членове на Коалиция за България (от общо 80 гласували) и на всичките тридесет и шест членове на Движението за права и свободи.

7. Един от основните лозунги на тези протести става въпросът „Кой?“, тълкуван като „Кой предложи г-н Пеевски за този пост?“.

8. На 19 юни 2013 г. председателите на парламентарните групи Коалиция за България и Движение за права и свободи предлагат на парламента да отмени назначаването на г-н Пеевски, позовавайки се на бурната обществена реакция срещу него. Всичките сто двадесет и осем присъстващи народни представители гласуват в подкрепа на предложението и то е прието.

9. Въпреки това ежедневните протести продължават до средата на януари 2014 г. В проучване на общественото мнение, проведено в края на ноември и началото на декември 2013 г., четиридесет и три процента от отговорилите подкрепят тези протести, а четиридесет процента са на мнение, че те трябва да продължат; двадесет и два процента са заявили, че те самите ще участват в тях. В друго проучване на общественото мнение, проведено през същия период от друга агенция, четиридесет и един на сто от отговорилите казват, че най-доброто политическо решение за страната би било това правителството да подаде оставка и да се проведат нови парламентарни избори (виж *Ханджийски срещу България*, № 10783/14, § 5, 6 април 2021 г.). Няколко месеца по-късно, през юли 2014 г., правителството на г-н Орешарски се оттегля.

В. Политическата активност и роля на жалбоподателите в тези протести

10. И двамата жалбоподатели участват в тези протести и са активни членове на неформалната организация „Протестна мрежа“, която ги координира.

11. Първият жалбоподател, блогър, също често публикувал обществени коментари и видеоклипове за ситуацията в България на страницата си във Facebook и на канала си в YouTube, като по този начин е бил добре познат в българското общество.

12. Вторият жалбоподател е архитект по професия. По време на комунистическия режим нейният дядо, деец на БЗНС, прекарва пет години в трудов лагер заради политическите си възгледи. През 2015 г. вторият жалбоподател се кандидатира за общински съветник в София в изборната бюлетина на Реформаторския блок, избирателен съюз, създаден през декември 2013 г. и съществуващ до 2017 г.

II. БОЯДИСВАНЕ СЪС СПРЕЙ НА “ПАРТИЗАНСКИЯ” ПАМЕТНИК

13. Около 4 часа сутринта на 7 ноември 2013 г. – годишнината от Болшевишката революция от 1917 г. – двамата жалбоподатели и още четирима души са били близо до централния офис на Българската социалистическа партия в София. Около 4:40 ч. те били забелязани от трима полицаи и се опитали бързо да се отдалечат. Полицейските служители видели, че паметника, стоящ пред сградата, поставен там през 70-те години на миналия век и състоящ се от седем метални фигури, представляващи „партизани“¹, е прясно боядисан със спрей в розов и пурпурен цвят (главите в розово, а телата в пурпурно), и били изписани думите „КОЙ? БКП-ПОЗОР! КОЙ?“ с розова спрей боя върху основата му.

14. Двама от полицаите последвали жалбоподателите и другите четири лица, които били с тях, и засекли групата на две пресечки от паметника. Служителите видели, че вторият жалбоподател носи латексови ръкавици и държи два спрея. Те също така забелязали, че в чантата си първият жалбоподател има четири флакона със спрей, два чифта латексови ръкавици и защитна маска за лице. Жалбоподателите предали тези вещи на служителите. В отговор на въпрос какво правят там те завили, че са излезли на разходка и кафе.

¹Бойци от съпротивата срещу правителството, действаща на територията на България между юни 1941 г. и септември 1944 г., свързани с Българската комунистическа партия и подкрепяни, наред с другото, от Съветския съюз, чийто войски окупира България през септември 1944 г.

15. Служителите отвели жалбоподателите и четиримата им спътници в полицейски участък. Жалбоподателите се съгласили да им вземат натривки с проба от ръцете и дрехите им; спътниците им отказали. Жалбоподателите останали в ареста за около двадесет часа.

16. По-късно било установено, че дрехите и обувките на жалбоподателите, както и маската за лице, открита в притежание на първия жалбоподател, имат следи от същите спрей бои като тези, използвани за боядисване и писане върху паметника.

17. По-късно боята е почистена от паметника. По делото няма доказателства кой е направил това или колко усилия или разходи са били необходими (виж също параграф 29 по-долу).

III. НАКАЗАТЕЛНО ПРОИЗВОДСТВО СРЕЩУ ЖАЛБОПОДАТЕЛИТЕ

A. На първа инстанция

18. Същият ден, 7 ноември 2013 г., властите образуват наказателно производство срещу жалбоподателите във връзка с горепосочените събития. През февруари 2014 г. те са обвинени в хулиганство в нарушение на член 325, ал. 1 от Наказателния кодекс (виж параграф 34 по-долу).

19. През юни 2014 г. прокуратурата внася в съда обвинителен акт срещу жалбоподателите. Прокуратурата поддържа обвиненията, но предлага на Софийски районен съд да освободи жалбоподателите от наказателната отговорност с налагане на административни наказания, в съответствие с член 78а, ал. 1 от Наказателния кодекс (виж параграф 41 по-долу). Адвокатът на всеки от жалбоподателите твърди, *inter alia*, че те са упражнили надлежно правото си на свобода на изразяване.

20. На 31 октомври 2014 г. Софийски районен съд оправда жалбоподателите (виж реш. от 31.10.2014 г. по н. а. х. д. № 11698/2014 г., СРС).

21. Съдът установява, че наличните доказателства не показват категорично, че именно те, а не някой от четирите други лица, също присъствали на местопроизшествието, са боядисали паметника със спрей. Но дори и да се установи, че това е направено от жалбоподателите, тяхното деяние не представлява хулиганство. В светлината на обясненията на жалбоподателите, деянието по-скоро е трябвало да се разглежда като невербален израз на политически възгледи. Правото на жалбоподателите на свобода на изразяване, защитено както от член 10 от Конвенцията, така и от член 39 от Конституцията от 1991 г. (виж параграф 33 по-долу), е било ангажирано. Политическото изразяване се радва на засилена защита, включително формата, в която е направено. Не било в правомощията на наказателните

съдилища да оценяват възгледите, застъпени от жалбоподателите или художествената, или историческа стойност на паметника. Това, което е от значение е, дали намесата в правото на жалбоподателите на свобода на изразяване преследва легитимна цел и е пропорционална за постигането ѝ. Това изисква извършването на преценка за баланс. С оглед на контекста, в който жалбоподателите са боядисали паметника (широкоразпространени антиправителствени протести и интензивен обществен дебат относно наследството на комунистическия режим, по-специално съдбата на паметниците, останали от него), и причините, поради които те са направили това (за да изразят неодобрението си към политическата партия на власт по време на този режим), деянието им не може да се квалифицира като хулиганство. Придържането към противното би означавало използване на наказателна репресия за политически цели.

22. Съдът отбелязва, че жалбоподателите са увредили чуждо художествено произведение и имущество и по този начин могат да бъдат държани отговорни да възстановят *status quo ante* (предишното състояние) и да поправят щетите, произтичащи от тяхното деяние. Но производството срещу тях, водено по обвинения в хулиганство, а не за имуществени щети, не засяга това. Следователно въпросът кой е собственик на паметника не е релевантен.

В. При обжалване

23. Прокуратурата подава протест. Въпреки това, когато Софийски градски съд разгледа протеста, прокурорът, явяващ се от името на прокуратурата, не го подкрепя, а вместо това твърди, че по-долната инстанция правилно е оправдала жалбоподателите. В отговор на протеста, адвокатът на жалбоподателите посочва отново, *inter alia*, че жалбоподателите надлежно са упражнили правото си на свобода на изразяване. В хода на въззивното заседание първият жалбоподател представя писма от областния управител на София и Столична община, които удостоверяват, че паметникът не е нито държавна, нито общинска собственост.

24. В окончателно решение от 3 юли 2015 г. (реш. № 882 от 31.07.2015 г. по н. а. х. д. № 5398/2014 г., СГС) тричленен състав на Софийски градски съд с мнозинство отменя съдебното решение на по-долната инстанция и признава жалбоподателите за виновни в хулиганство в нарушение на член 325, ал. 1 от Наказателния кодекс (виж параграф 34 по-долу). Той ги освобождава от наказателна отговорност с налагане на административни наказания глоби в размер на 1500 български лева (лв.)(равняващи се на 767 евро) за всеки (виж параграф 19 по-горе и 41 по-долу). Наредва също всеки от жалбоподателите да заплати на Министерство на вътрешните работи по 452,57 лв.

(равняващи се на 231,40 евро) за разноски, направени по досъдебното производство.

25. Съдът приема, че наличните доказателства, макар и косвени, са достатъчни, за да се установи, че именно двамата жалбоподатели, а не някой от четиримата им спътници, са боядисали паметника със спрей. По-специално, полицаите, които са ги пресрещнали, са заявили, че боята по паметника е прясна; при разследването у жалбоподателите са открити флакони със спрей боя и седи от същата боя като тази, използвана за боядисване на паметника; и е установено, че когато са били пресрещнати от полицейските служители, двамата жалбоподатели са носили латексови ръкавици, а вторият жалбоподател и защитна маска за лице (по която също е имало следи от същата боя). Всичко това недвусмислено показва, че те сами са извършили боядисването със спрей.

26. По-нататък съдът заявява, че деянието на жалбоподателите представлява хулиганство. Хулиганството може да има различни форми; една от тях е безпричинно боядисване на обществени паметници. Такова поведение е в противоречие в обществения ред и разкрива желание от страна на жалбоподателите да демонстрират, че те не се чувстват обвързани от общоприетите правила за правилно поведение. Дори и да може да се приеме, че те не са повредили паметника, постъпката и е в противоречие с морала и следователно може правилно да се квалифицира като хулиганство по смисъла на съдебната практика на бившия Върховен съд и на Върховния касационен съд. Кой е собственик на паметника не е от значение в това отношение, тъй като хулиганството в престъпление, насочено обществения ред, а не срещу собствеността. Нито е от значение какво представлява паметника или как се възприема от обществеността, или че законодателят е обявил комунистическия режим за престъпен (виж параграфи 42 до 44 по-долу). Важното е, че паметникът е част от културното наследство на страната.

27. Не може да се приеме, че жалбоподателите са се опитали да изразят мнението си публично, тъй като са извършили деянието си през нощта и са се опитали да избягат, да заблудят полицаите, които са ги пресрещнали, и по-общо, да прикрият участието си в събитията. Всичко това означава намерение да се скандализира обществото и да се демонстрира презрение към него, а не да се изразява мнение по въпрос от обществено значение. Въпросите какво представлява паметникът, каква художествена, културна или историческа стойност има или не, и как се чувстват някои слоеве от населението относно него, са без значение; важното е отново, че обектът на посегателство от страна на жалбоподателите е част от културното наследство на страната.

28. Намесата в правото на жалбоподателите на свобода на изразяване не е в нарушение на член 10 от Конвенцията или член 39 от

Конституцията от 1991 г. (виж параграф 33 по-долу), като и двата акта позволяват такава намеса. Човек трябва да изразява себе си по открит начин, за да се ползва от защита съгласно тези разпоредби, а не чрез престъпни деяния. Хората, разбира се, имат право да участват в политически протести, но не и когато това приема формата на престъпление.

29. Що се отнася до наказанието, съдът отбелязва по-специално, че нито един от двамата жалбоподатели не е осъждан или освобождаван от наказателна отговорност преди, и че деянието им не е причинило имуществени вреди (тъй като не са представени доказателства за това колко е струвало почистването на паметника и кой е поел тези разходи). Следователно жалбоподателите следва да бъдат освободени от наказателна отговорност съгласно член 78а, ал. 1 от Наказателния кодекс (виж параграф 41 по-долу) и заменена с административни наказания глоби. Тъй като нито действието на жалбоподателите, нито те самите представляват висока степен на опасност, глобите са определени към минимума: 1500 лв. (равняващи се на 767 евро) на всеки от тях.

30. Един от тримата съдии, които са разгледали жалбата, изразява особено мнение. Според нея доказателствата не позволяват категорично заключение, че именно жалбоподателите са боядисали паметника със спрей. Общо шест души са присъствали на мястото на деянието и единствената причина, поради която са повдигнати обвинения само срещу жалбоподателите, е, че са позволили на полицията да вземе натривки от дрехите и ръцете им, докато останалите четирима са отказали. Освен това не може да се каже, че чрез изписването със спрей на фразата „КОЙ? БКП-ПОЗОР! КОЙ?“ върху постаментата на паметника, жалбоподателите са проявили неуважение към обществото и по този начин са извършили хулиганство. Те просто са изразили мнението си за паметника и за миналия политически режим, възприеман от по-голямата част от населението по негативен начин. Приемането на обратното противоречи на член 10 от Конвенцията.

С. Предприети стъпки за събиране на глобите, наложени на жалбоподателите

31. През 2016 г. Националната агенция за приходите образува изпълнително производство срещу първия жалбоподател във връзка с глобата и разноските, които е било наредено да заплати (виж параграф 24 по-горе). Той ги е платил на шест вноски между февруари 2017 г. и юни 2020 г.

32. През 2015 г. Националната агенция за приходите образува изпълнително производство и срещу втория жалбоподател, а през ноември 2017 г. запорира някои от банковите ѝ сметки. Съгласно писмо

от агенцията, представено от правителството, вторият жалбоподател е платила част от глобата и разноските, които е била осъдена да плати; в писмото не са посочени точните суми. Вторият жалбоподател не представи никакви доказателства по този въпрос.

ПРИЛОЖИМО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

I. КОНСТИТУЦИЯТА

33. Член 39 от Конституцията от 1991 г. предвижда:

“(1). Всеки има право да изразява мнение и да го разпространява чрез слово – писмено или устно, чрез звук, изображение или по друг начин.

(2). Това право не може да се използва за нахърняване на правата и доброто име на друго и за призоваване към насилствена промяна на конституционно установения ред, към извършване на престъпление, към разпалване на вражда или към насилие над личността.”

II. ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО ХУЛИГАНСТВО

34. Член 325, ал. 1 от Наказателния кодекс от 1968 г. определя като престъпление (хулиганство) извършването на непристойни действия, които грубо нарушават обществения ред и показват явно неуважение към обществото. Наказанието при осъждане е до две години лишаване от свобода или пробация, съчетано с обществено порицание.

35. Бившият Върховен съд и Върховният касационен съд постановяват, че дори действия, които не са извършени публично, могат да се квалифицират като хулиганство, стига да са или биха могли да станат известни на другите (виж пост. № 2 от 29.06.1974 г. по н. д. № 4/1974 г., ВС, Пл., точка 5; реш. № 656 от 17.09.1991 г. по н. д. № 533/1991 г., ВС, II н. о.; реш. № 387 от 30.09.2009 г. по н. д. № 407/2009 г., ВКС, III н. о.; и реш. № 175 от 22.05.2012 г. по н. д. № 2934/2011 г., ВКС, II н. о.).

36. Не изглежда, че освен случая на жалбоподателите, някога е имало окончателна присъда по член 325, ал. 1 във връзка с оскверняването на обществен паметник.

37. На 9 септември 2013 г. срещу известен поет и журналист е повдигнато обвинение за рисуване на розов кръг над паметника на Съветската армия в София, но на 25 октомври 2013 г. прокуратурата прекратява наказателното производство срещу него на основание, че деянието му не представлява хулиганство, защото, въпреки че нарушава обществения ред, това не е направено „грубо“ (описание на тези производства може да се намери в реш. № 4029 от 19.06.2018 г. по гр. д. № 2159/2017 г., СГС, и реш. № 1265 от 01.05.2019 г. по в. гр. д. № 6142/2018 г., САС).

38. На 7 септември 2014 г. (около десет месеца след деянието на жалбоподателите) трима души са арестувани в София за изписване със спрей на думите „окупатори“ и „завоеватели“ върху паметника на Съветската армия, по подозрение, че това представлява хулиганство в нарушение на член 325, ал. 1. Един от арестуваните е обжалвал по съдебен ред полицейското му задържане. Докато това производство е било висящо, през януари 2015 г. прокуратурата прекратява съпътстващото наказателно производство срещу него. Прокуратурата установява, позовавайки се на решенията на Съда по член 10 от Конвенцията по делата *Murat Vural срещу Турция* (№ 9540/07, 21 октомври 2014 г.) и *Shvydka срещу Украйна* (№ 17888/12, 30 октомври 2014 г.), че не е било престъпно да се боядиса със спрей паметника и следователно това не представлява престъпление. На фона на това прекратяване, през юни 2015 г. Административен съд София-град отменя заповедта за задържане под стража (виж реш. № 3885 от 05.06.2015 г. по адм. д. № 9173/2014 г., Административен Съд-София-град). По жалба на полицията обаче през януари 2017 г. Върховният административен съд отменя това решение и отхвърля жалбата. Той постанови, *inter alia*, че полицията е имала право да подозира, че деянието на арестуваните представлява хулиганство. По-нататък съдът отбелязва, че боядисването със спрей е увредило паметника, че задържането е продължило по-малко от двадесет и четири часа и че арестуваният не е посочил причините, довели до действието му, което да се разглежда като протест срещу политически режим (комунистическият режим в България), който е престанал да съществува преди повече от двадесет и пет години. При тези обстоятелства полицейското задържане не може да се разглежда като мярка, ограничаваща непропорционално правото му на свободно изразяване. Не е от полза да се правят автоматични сравнения с Турция и Украйна, тъй като политическите ситуации там са различни (виж реш. № 363 от 12.01.2017 г. по адм. д. № 10527/2015 г., ВАС, V о.).

39. През декември 2013 г. и януари 2014 г. местен политик в Благоевград е признат за виновен за „дребо хулиганство“ – което в България е забранено с Указ от 1963 г. – във връзка с това, че е поставил шапка и чувал върху статуя в центъра на града, в който живее (виж *Ханджийски*, цитиран по-горе, §§ 7-19 и 22-23).

40. През ноември 2018 г., когато Марин Льо Пен, председател на фреската политическа партия *Rassemblement national*, е в София, за да участва в международна конференция, организирана от българска политическа партия, студент изписва със спрей на английски език думите „БЕЖАНЦИ ДОБРЕ ДОШЛИ! ЛЬО ПЕН ОТИВАЙ СИ ВКЪЩИ“ върху основата на паметника на Съветската армия в София. Той е обвинен в хулиганство в нарушение на член 325, ал. 1, и е признат за виновен на първа инстанция, като е освободен от наказателна

отговорност с налагане на административно наказание глоба в размер на 2000 лв. (1023 евро) вместо наказание (виж прис. от 11.11.2019 г. по н. о. х. д. № 474/2019 г., СРС). При обжалване Софийският градски съд отменя присъдата и оправдава студента, приемайки, по съображения, подобни на тези, посочени от Софийския районен съд в настоящото дело (виж параграфи 21 и 22 по-горе), че деянието му не представлява хулиганство (виж прис. № 260026 от 12.10.2020 г. по в. н. о. х. д. № 2843/2020 г., СГС). След обжалване от прокуратурата през юли 2021 г. Върховният съд потвърждава оправдателната присъда (виж реш. № 73 от 26.07.2021 г. по н. д. № 259/2021 г., ВКС, III н. о.). Той постановява, позовавайки се по-специално на *Ханджийски* (цитирано по-горе), че боядисването със спрей е обратимо и не е повредило паметника. Освен това студентът не е нарушил символичното послание на паметника, а просто го е използвал като средство за предаване на посланието си – което е политическа реч по въпрос от обществен интерес, въпреки че не е политик или член на политическа партия – до по-голяма аудитория. От това следва, че дори и административно наказание не е необходимо в едно демократично общество по отношение на това деяние и че деянието не може да бъде квалифицирано като хулиганство в противоречие на член 325, ал. 1 от Наказателния кодекс, или дори като дребно хулиганство в противоречие на член 1, ал. 3 (предишна ал. 2) от Указа от 1963 г. (виж параграф 39 по-горе).

III. ЗАМЯНА НА НАКАЗАТЕЛНА ОТГОВОРНОСТ С АДМИНИСТРАТИВНО НАКАЗАНИЕ

41. Съгласно член 78а, ал. 1 от Наказателния кодекс, съдилищата трябва да заменят наказателната отговорност с административно наказание – глоба в размер от 1000 лв. до 5000 лв. (511 евро до 2556 евро) – ако (а) престъплението, в което е признат за виновен подсъдимият, се наказва с лишаване от свобода до три години или друго по-леко наказание, когато е умишлено; (б) деецът не е осъждан за престъпление от общ характер и не е освобождаван от наказателна отговорност с налагане на административно наказание; и (с) всички имуществени вреди, причинени от престъплението, са възстановени.

IV. ЗАКОН, ОБЯВЯВАЩ КОМУНИСТИЧЕСКИЯ РЕЖИМ ЗА ПРЕСТЪПЕН

42. През 2000 г. Народното събрание приема Закон за обявяване на комунистическия режим в България за престъпен.

43. Чл. 1, ал. 1 от този закон обявява, че Българската комунистическа партия е дошла на власт на 9 септември 1944 г. с помощта на „чужда

сила, обявила война на България“² и в нарушение на (тогава действащата) Конституция от 1879 г., а чл. 1, ал. 2 посочва, че тази партия е отговорна за управлението на държавата между 9 септември 1944 г. и 10 ноември 1989 г.

44. Чл. 3, ал. 1 обявява комунистическият режим, считан за управляващ между двете горепосочени дати, за „престъпен“, а чл. 3, ал. 2 заклеява Българската комунистическа партия като „престъпна организация“..., насочени към потъпкване на човешките права и демократичната система”.

ПРАВОТО

I. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 10 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

45. Жалбоподателите се оплакват от решението, с което са признати за виновни за хулиганство за боядисване на паметника със спрей и последвалите от това глоби. Те се позовават на член 10 от Конвенцията, който предвижда, доколкото е приложимо:

“1. Всеки има право на свобода на изразяването на мнения. Това право включва свободата на всеки да отстоява своето мнение, да получава и да разпространява информация и идеи без намеса на държавните власти и независимо от държавните граници....

2. Упражняването на тези свободи, доколкото е съпроводено със задължения и отговорности, може да бъде обусловено от процедури, условия, ограничения или санкции, които са предвидени от закона и са необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност и на териториалната цялост, за предотвратяването на безредици или престъпления, за защитата на здравето и морала, както и на репутацията или правата на другите, за предотвратяване разкриването на информация, получена доверително, или за гарантиране авторитета и безпристрастността на правосъдието.”

A. Аргументите на страните

1. Жалбоподателите

46. Жалбоподателите подчертават участието на „партизани“ в терористични актове и диверсия преди окупацията на България от Съветската армия през септември 1944 г. и ролята им в репресиите, обхванали страната след това. Те също така подчертават ролята на Българската комунистическа партия (по-късно Българска социалистическа партия) в историята на страната преди, по време на и след комунистическия режим.

² На 5 септември 1944 г. Съветският съюз обявява война на България, а на 8 септември 1944 г. Съветската армия навлиза в страната без съпротива и я окупира до декември 1947 г.

47. По-нататък жалбоподателите посочват, че (а) въпросният паметник не представлява конкретни лица, а „партизани“ по принцип, което според тях означава, че действията, насочени срещу него, не могат да засегнат паметта на конкретни лица, и че (б) деянието, за което са били санкционирани, е част от вълната от антиправителствени протести през 2013-14 г. Те не са унищожили или повредили сериозно паметника, а са изписали със спрей думи на протест – без да са обидни сами по себе си – върху основата на паметника, а не върху скулптурите на самите партизани.

48. Тежестта на санкциите срещу жалбоподателите – които във всеки случай са доста сурови, както по отношение на евентуалните последици в случай на бъдещо правонарушение, така и по отношение на размера – в крайна сметка няма значение, тъй като изобщо не е необходима намеса в правото им на свободно изразяване чрез наказателно преследване. Това следва не само от член 10 от Конвенцията, но и от начина, по който българският Конституционен съд тълкува член 39 от Конституцията от 1991 г. (виж параграф 33 по-горе). Делото на жалбоподателите подчертава един по-обширен проблем: че българското законодателство, както е тълкувано от наказателните съдилища, не прави надлежно разграничение между легитимен политически протест и хулиганство. Озадачаващо е, че десетилетия след падането на комунистическия режим съдилищата все още смесват тези понятия и разглеждат легитимния политически протест като хулиганство, без да изследват неговите цели или символика.

49. Не е ясно как осъждането на жалбоподателите е допринесло за обществената безопасност или как действията им са неблагоприятни за морала, особено с оглед на преобладаващото състояние на общественото мнение по това време. Прикритият характер на това деяние не може да се използва срещу тях. Ако са действали открито, полицията е щяла да им попречи да изрисуват целия паметник и по този начин да не изразят изцяло преднамереното си символично послание. Нещо повече, вероятно щяха да понесат по-тежки санкции, ако бяха изрисували паметника публично. Те са действали тайно, за да избегнат противоконституционни репресии срещу себе си. Трябва също да се има предвид, че и двамата са политически активни, особено по отношение на въпроси, свързани с бившия комунистически режим.

50. Формата на изразяване също е защитена от член 10 от Конвенцията и държавата не е тази, която да преценява нейната легитимност – аспект, който не е оценен правилно от мнозинството от Софийски градски съд.

2. Правителството

51. Правителството твърди, че член 10 от Конвенцията не е приложим. Деянието на жалбоподателите представлява вандализъм и

след ареста си те са се опитали да се дистанцират от него. Въпреки че по време на процеса те твърдят, че деянието представлява форма на политически протест, не са признали, че всъщност те са го извършили. Освен това те никога не са били възпрепятствани да изразяват политическите си възгледи по друг начин и са били признати за виновни в хулиганство, а не за изразяване на мнението си.

52. Дори и член 10 от Конвенцията да се прилага, намесата в правата на жалбоподателите съгласно тази разпоредба е била законосъобразна и оправдана. Правното основание за намесата е достъпно и предвидимо, а намесата е преследвала легитимна цел – както следва от разпоредбата на член 325, ал. 1 от Наказателния кодекс и мотивите, посочени от Софийски градски съд (виж параграфи 24 до 29 и 34 по-горе) – за защита на обществената сигурност и правата на другите и за предотвратяване на престъпление.

53. Намесата също е била „необходима в едно демократично общество“, поради няколко причини. Първата е естеството на деянието на жалбоподателите. След внимателна подготовка те тайно са боядисали паметник, който е част от културното наследство на страната. Дори първоинстанционният съд, който ги е оправдал, отбелязва, че те са нарушили външния вид и художествената стойност на паметника. Апелативният съд подчертава усилията им да прикрият деянието си, което показва, че те не са се стремили да изразят открито мнението си. Подобен вандализъм срещу наследството на страната е забранен не само в България, но и във всички договарящи държави; не може да се приравни до действия, които оскверняват обществените паметници без да засягат тяхната физическа цялост.

54. Второ, по това време жалбоподателите не са били журналисти или политици. Участието им в антиправителствените протести не може да им даде право да изразяват политическите си възгледи по всеки начин, който сметнат за подходящ. Признаването им за виновни не им пречи да повдигнат тези възгледи; то просто сигнализира, че е неприемливо да се изразяват чрез актове на вандализъм. Всъщност и двамата жалбоподатели по-късно са продължили да участват активно в обществения живот.

55. Трето, съдът, който е осъдил жалбоподателите, е анализирал спецификата на делото, отговорил е на всички повдигнати от тях въпроси и е балансира правилно конкуриращите се интереси.

56. И накрая, на жалбоподателите са наложени умерени административни глоби, а не строги наказания и нищо не подсказва, че тези глоби са твърде високи за тях, за да ги платят.

В. Оценката на Съда*1. Допустимост*

57. Твърдението на правителството, че член 10 от Конвенцията не се прилага (виж параграф 51 по-горе), се отнася до съвместимостта на жалбата *ratione materiae* с разпоредбите на Конвенцията по смисъла на член 35 § 3 (а) и следователно предметната юрисдикция на Съда. Тъй като няма специална причина да се отлага разглеждането на този въпрос за фазата по същество (за разлика от *Studio Monitori и други срещу Грузия*, № 44920/09 и № 8942/10, § 32, 30 януари 2020 г., и *Centre for Democracy and the Rule of Law срещу Украйна*, № 10090/16, § 55, 26 март 2020 г.), то трябва да бъде взето като въпрос по допустимост (сравнете с *N.Š. срещу Хърватия*, № 36908/13, § 60, 10 септември 2020 г., цитиране на *Denisov срещу Украйна* [ГК], №. 76639/11, § 93, 25 септември 2018 г.).

58. Приложимостта на член 10 от Конвенцията зависи от това дали поведението, за което жалбоподателите са признати за виновни в хулиганство – боядисване със спрей на паметник пред централния офис на Българската социалистическа партия и изписване на думите „КОЙ? БКП-ПОЗОР! КОЙ?“ със спрей боя върху основата му (виж параграф 13 по-горе) – може да се разглежда като „изразяване“ по смисъла на тази разпоредба.

59. Разгледано в правилния контекст, поведението може да се разглежда по този начин. Жалбоподателите са активни антиправителствени протестиращи, които са извършили деянието си в хода на продължителни протести срещу управляващото правителство, подкрепяно основно от тази политическа партия (виж параграфи 5, 6, 7, 9 и 10 по-горе). Те съчетават (а) символичен акт (боядисването на „партизанските“ статуи в розово и пурпурно на годишнината от Болшевишката революция от 1917 г. – виж параграф 13 по-горе), предназначен да се подиграе с паметник, свързан с тази партия (която не само осигурява основна парламентарна подкрепа за правителството на власт, но също така с преобладаващо мнозинство гласува в полза на номинацията, която предизвиква антиправителствените протести) със (б) запитване, отправено до тази партия и правителството (думите, изписани върху основата на паметника) за лицето или лицата, които в действителност са направили тази номинация. Следователно е ясно, че чрез деянието си – независимо как е характеризирано от българското наказателно право – жалбоподателите са искали да участват в политически протест и да „предадат“ своите „идеи“ относно тази политическа партия и нейната история (виж, *mutatis mutandis*, *Ханджийски срещу България*, № 10783/14, § 45, 6 април 2021 г., с допълнителни препратки). Скрытият характер на тяхното деяние и последващият им опит да прикрият участието си в него не могат да

променят това заключение. Приемането на противното би било равносилно на това да се каже, че авторите, които публикуват анонимно, например под псевдоним, не се ползват поради тази причина от закрила съгласно член 10 от Конвенцията. Начинът, по който са действали жалбоподателите, засяга по-скоро въпроса дали е било „необходимо в едно демократично общество“ да се намесват в правата им съгласно тази разпоредба.

60. От това следва, че член 10 от Конвенцията се прилага и че оплакването на жалбоподателите по тази разпоредба е съвместимо *ratione materiae* с разпоредбите на Конвенцията по смисъла на член 35 § 3 (а).

61. Освен това жалбата не е явно необоснована или недопустима на други основания. Следователно трябва да бъде обявена за допустима.

2. По същество

(а) Наличие на намеса

62. Осъждането на жалбоподателите за хулиганство поради боядисване на паметник със спрей и произтичащите от това глоби могат да се разглеждат като намеса, под формата на “наказани[е]”, в правото им на свобода на изразяване (виж, *mutatis mutandis*, Ханджийски, цитирано по-горе, § 46).

63. Вярно е, че жалбоподателите не са признали открито, че именно те са боядисали паметника със спрей, и са се опитали да прикрият участието си в това (виж параграфи 14 *in fine* и 27 по-горе). Следователно може да възникне въпрос дали изобщо е имало намеса в упражняването на правото им на свобода на изразяване. Остава обаче фактът, че осъждането им за хулиганство е насочено към дейности, попадащи в обхвата на свободата на изразяване. Следователно тази присъда трябва да се разглежда като намеса в упражняването на това право. Приемането на противното би било равносилно на това да се изисква от жалбоподателите да признаят деянието, за което са обвинени, докато правото да не се самоуличават, въпреки че не е изрично посочено в член 6 от Конвенцията, е общопризнат международен стандарт, който лежи в основата на понятието „справедливо гледане“ съгласно тази разпоредба. Освен това неприемането, че решението, с което са признати за виновни, представлява намеса на основание, че жалбоподателите отричат участие в деянието, по отношение на което са осъдени, би ги заключило в един порочен кръг, лишаваш ги от защитата на Конвенцията (виж *Müdüir Duman срещу Турция*, № 15450/03, § 30, 6 октомври 2015 г.; *İmrek срещу Турция*, № 45975/12, § 29, 10 ноември 2020 г.; и *Kilin срещу Русия*, № 10271/12, § 55, 11 май 2021 г.).

(b) Дали намесата е оправдана

64. Такава намеса е съвместима с член 10 от Конвенцията само ако е „предвидена от закона“ и е „необходима в едно демократично общество“ за постигане на една или повече от целите, посочени във втория параграф.

(i) “Предвидена от закона”

65. Намесата, която се основава на член 325, ал. 1 от Българския Наказателен кодекс (виж параграф 34 по-горе), може да се разглежда като „предвидена от закона“.

66. Не е задача на Съда да казва дали Софийски градски съд правилно е квалифицирал деянието на жалбоподателите като хулиганство по смисъла на тази разпоредба. Съдът не е висшестояща инстанция на националните съдилища и обхватът на неговата задача, когато преценява дали дадена намеса е в съответствие с вътрешното право и следователно „предвидена от закона“, е предмет на ограничения, присъщи на субсидиарния характер на Конвенцията: Съдът не може да оспори начина, по който националните съдилища са тълкували и прилагали вътрешното право, освен в случаите на явно неспазване или произвол (виж *Йорданова и Тошев срещу България*, № 5126/05, § 41, 2 октомври 2012 г., и *Ненкова-Лалова срещу България*, № 35745/05, § 54, 11 декември 2012 г.). Мнозинството от състава на Софийски градски съд, който разглежда делото на жалбоподателите на въззивна инстанция, обяснява достатъчно подробно защо, за разлика от по-долната инстанция и съдията, изразила особено мнение, са на мнение, че деянието на жалбоподателите представлява хулиганство по смисъла на член 325, ал. 1 от Българския Наказателен кодекс (виж параграф 26 по-горе). Не може да се каже, че тяхното решение по въпроса е произволно или явно противоречи на тази разпоредба (виж, *mutatis mutandis*, *Ненкова-Лалова*, цитирано по-горе, § 54). Аргументът на жалбоподателите, че при тълкуването на разпоредбата тези съдии не са обърнали внимание на правото им на свобода на изразяване, както е предвидено в член 39 от Конституцията на България (виж параграф 33 по-горе) и член 10 от Конвенцията, се отнася до необходимостта от намеса, а не нейната законосъобразност.

67. Също така не може да се каже, че член 325, ал. 1 от Българския Наказателен кодекс (виж параграф 34 по-горе) не е достатъчно предвидим за жалбоподателите. Вярно е, че тази разпоредба дефинира престъплението хулиганство в по-широк смисъл. Но в този случай жалбоподателите, макар и тайно, прибегват до провокативен жест, който може да наруши обществения ред и да обиди някои хора, които по-късно са видели боядисването със спрей и са научили за него. Следователно може да се приеме – по-специално в светлината на

съществуващата съдебна практика на бившия Върховен съд и на Върховния касационен съд по член 325, ал. 1 (виж параграф 35 по-горе) – че деянието на жалбоподателите може разумно да бъде характеризирано от българските съдилища като хулиганство по смисъла на тази разпоредба (виж, *mutatis mutandis*, *Shvydka срещу Украйна*, № 17888/12, § 39, 30 октомври 2014 г., и *Ханджийски*, цитирано по-горе, § 46). Всъщност самият факт, че жалбоподателите са действали скрито и са се опитали да избегнат разкриването си след своето действие (виж параграфи 13 и 14 по-горе), предполага, че са били наясно с възможността да понесат наказателна отговорност във връзка с него (виж, *mutatis mutandis*, *Perinçek срещу Швейцария* [ГК], № 27510/08, § 138, ECHR 2015 (извадки)). Въпреки че оскверняването на обществени паметници до техния случай никога не е било осъждано като хулиганство в нарушение на член 325, ал. 1 (виж параграфи 36 до 39 по-горе), решението на Софийски градски съд срещу тях не може да се разглежда като внезапна и непредвидима промяна в съдебната практика (виж, *mutatis mutandis*, *Perinçek*, цитирано по-горе, § 138).

(ii) *Легитимна цел*

68. Допълнително може да се приеме, че намесата е преследвала легитимните цели за защита на морала – както постановява Софийски градски съд (виж параграф 26 по-горе) – както и на правата на другите (виж *Ханджийски*, цитирано по-горе, § 47). Всъщност широката общественост има интерес от опазването на културното наследство (виж *Margulev срещу Русия*, № 15449/09, § 37, 8 октомври 2019 г.).

69. Няма обаче индикация, че намесата има за цел да защити конкретно правото на собственост на притежателя на паметника, чиято самоличност остава неясна (виж параграф 23 *in fine* по-горе). Както Софийски районен съд, така и Софийски градски съд подчертават, че този аспект на делото е извън обхвата на наказателното производство срещу жалбоподателите (виж параграфи 22 и 26 *in fine* по-горе), а Софийски градски съд също отбелязва, че не са предоставени доказателства за това колко е струвало почистването на паметника и кой е покрил тези разходи (виж параграф 29 по-горе).

70. Нито пък изглежда, че намесата е имала за цел да защити „обществената сигурност“. Деянието на жалбоподателите е мирно и извършено тайно в ранните сутрешни часове (виж параграф 13 по-горе). Нищо не подсказва, че е вероятно да предизвика обществен смут или че при осъждането на жалбоподателите Софийски градски съд е имал това предвид (виж, *mutatis mutandis*, *Ханджийски*, цитирано по-горе, § 47). Вярно е, че този съд е приел, че деянието на жалбоподателите е в противоречие с обществения ред (виж параграф 26 по-горе). Но, както Съдът има повод да отбележи, този термин най-често се отнася до съвкупността от политически, икономически и морални принципи,

които са от съществено значение за поддържането на социалната структура, а не просто до бунтове или други форми на обществени безредици (виж *Perinçek*, цитирано по-горе, § 146). Както е видно от начина, по който член 325, ал. 1 от българския Наказателен кодекс е тълкуван от българските съдилища (виж параграф 35 по-горе), терминът „обществен ред“ в разпоредбата се използва в този по-широк смисъл.

(iii) „Необходима в едно демократично общество“

71. Основният въпрос в този случай е дали намесата, която е била единствено под формата на „наказани[е]“, а не на задължаване на жалбоподателите да поправят всички щети, причинени на паметника от тяхното деяние, е била „необходима в едно демократично общество“.

72. Санкциите, наложени на всеки от жалбоподателите – административни глоби в размер на 767 евро (виж параграф 24 по-горе) – са леки, клонящи към възможния минимум за престъплението, в което са обвинени (виж параграфи 29, 34 и 41 по-горе, и за сравнение, *mutatis mutandis*, със *Stângu and Scutelnici срещу Румъния*, № 53899/00, § 56, 31 януари 2006 г., и *Румяна Иванова срещу България*, № 36207/03, § 69, 14 февруари 2008 г.). Няма доказателства, че тези глоби са причинили финансови затруднения на който и да е от тях (виж, *mutatis mutandis*, *Веселинов срещу България*, № 3157/16, § 38, 2 май 2019 г.). Неплащането от страна на жалбоподателите на глобите без забавяне и по тяхна преценка (виж параграфи 31 и 32 по-горе) само по себе си не води до отклонение от това заключение.

73. От това следва, че ако осъждането на жалбоподателите се счита за обосновано, санкциите, които са наложени, не могат да се разглеждат като непропорционални сами по себе си (виж *Ханджисийки*, цитирано по-горе, § 49).

74. По този начин остава въпросът, по-конкретно, дали изобщо е било „необходимо в едно демократично общество“ да се санкционират действията на жалбоподателите.

75. Съдът наскоро постанови, че мерките, включително пропорционални санкции, предназначени да разубедят действия, които могат да унищожат или повредят обществен паметник, могат да се разглеждат като „необходими в едно демократично общество“, колкото и да са легитимни мотивите, които може да са вдъхновили тези деяния. Това е така, защото (а) обществените паметници често са физически уникални и представляват част от културното наследство на обществото, и тъй като (б) в едно демократично общество, управлявано от върховенството на правото, дебатът за съдбата на обществен паметник трябва да се разрешава чрез подходящи законни пътища, а не чрез прикрити или насилствени средства (виж *Ханджисийски*, цитирано по-горе, § 53). Тук би могло да се добави, че в този контекст физическото увреждане на паметник, макар и да не е изключителен

фактор за оценка на необходимостта от намеса в подобни действия, по принцип би имало най-голяма тежест.

76. По делото *Ханджийски* (цитирано по-горе, § 55) Съдът казва, че този принцип не се прилага за деяния, които, въпреки че могат да осквернят обществен паметник, не го увреждат. Въпросът дали може да е „необходимо в едно демократично общество“ да се санкционират подобни деяния има повече нюанси. В тези ситуации точният характер на деянието, намерението зад него и посланието, което се стреми да бъде предадено, не могат да бъдат обстоятелства, които са безразлични. Социалното значение на въпросния паметник, ценностите или идеите, които символизира и степента на почит, на която се радва в съответната общност, са също важни съображения.

77. От това следва, че първият въпрос за решаване в този аспект е дали боядисването със спрей на паметника го е повредило.

78. Няма доказателства, че жалбоподателите са причинили някаква необратима вреда на паметника. Вярно е, че боядисването със спрей, въпреки че обикновено не уврежда основната повърхност, я променя визуално. Вярно е също, че боядисването със спрей влияе върху външния вид на паметника по начин, който може да бъде постоянен или най-малкото дълготраен, при липсата на подходящи усилия за отстраняване на боята и по този начин паметникът да бъде възстановен до неговото истинско състояние. Въпреки това остава съображението, че визуалното увреждане, което причинява боядисването със спрей, макар и изискващо известно неудобство и разходи за отстраняване, е обикновено напълно обратимо, както наскоро отбелязва Върховният касационен съд (виж параграф 40 по-горе). Следователно то не уврежда паметника по начин или до степен, които да му попречат, след като бъде почистен, да продължи да бъде част от културното наследство на страната. Точно това е станало и в този случай, тъй като боядисването със спрей наистина е било почистено от паметника (виж параграф 17 по-горе).

79. В този контекст съдът, който признава за виновни жалбоподателите, установява, че тяхното деяние не е причинило имуществени вреди (виж параграф 29 по-горе), а правителството не е представило никакви доказателства за това колко струва почистването на спрей боята и кой е покрил разходите (виж параграф 17 по-горе). Нито пък има индикации, че глобите, наложени на жалбоподателите, са имали за цел да допринесат или всъщност са допринесли за тези разходи. Всъщност не това е била целта на производството за хулиганство срещу тях (виж параграфи 22 и 26 *in fine* по-горе).

80. При тези обстоятелства не може да се каже, че деянието на жалбоподателите е засегнало паметника в степен, достатъчна, за да се приеме, че го е повредило.

81. От това следва, че необходимостта от санкциониране на деянието на жалбоподателите трябва да се преценява в светлината на набора от специфични за контекста фактори, идентифицирани по делото *Ханджийски* (цитирано по-горе), които са посочени в параграф 76 по-горе.

82. Както вече бе отбелязано, няма доказателства, че деянието на жалбоподателите е причинило сериозни или необратими щети на паметника или че премахването на спрей боята изисква значителни средства. Нито пък това деяние може да бъде квалифицирано като вулгарно или безпричинно обидно. Скритият начин, по който е извършено, не омаловажава това заключение. Както е подчертано в параграф 59 по-горе, контекстът ясно подсказва, че намерението зад деянието е било да се изрази неодобрение към неотдавнашния парламентарен контрол на политическата партия, осигуряваща основната парламентарна подкрепа за правителството на деня, в контекста на продължителни протести в цялата страна, първоначално предизвикани от този парламентарен контрол (виж параграфи 5 до 9 по-горе, и за сравнение с *Ханджийски*, цитирано по-горе, § 56). Освен това деянието цели да осъди цялостната роля, която тази политическа партия, управлявала по време на комунистическия режим, и свързаните с него „партизани“, е изиграла в историята на България (виж параграфи 4 и 13 по-горе). Следователно едва ли може да се каже, че е имало за цел да изрази презрение към дълбоко вкоренените социални ценности – за разлика, например, от оскверняването на надгробни плочи.

83. В тази връзка трябва да се отбележи, че паметникът е поставен по време на комунистическия режим в България и е ясно свързан с ценностите и идеите, за които се застъпва този режим (виж параграф 13 по-горе и за сравнение с *Ханджийски*, цитирано по-горе, § 57). Следователно едва ли може да се разглежда като ползващ се с всеобщо почитание в страната. Първоинстанционният съд, разглеждащ делото срещу жалбоподателите, подчертава специално интензивния обществен дебат относно наследството на режима и по-специално за съдбата на паметниците, останали от него (виж параграф 21 по-горе). В тази връзка не може да се пренебрегне фактът, че българският законодател осъжда този режим като „престъпен“ и официално определя Българската комунистическа партия, доминирала в страната през целия този режим, като „престъпна организация...., насочени към потъпкване на човешките права и демократичната система“ (виж параграфи 42 до 44 по-горе).

84. От това следва, че намесата в правото на жалбоподателите на свобода на изразяване – констатацията, че те са виновни за хулиганство и произтичащите от това глоби - не е доказана като „необходима в едно демократично общество“ по смисъла на член 10 от Конвенцията. Следователно е налице нарушение на тази разпоредба.

II. ПРИЛАГАНЕ НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

85. Член 41 от Конвенцията предвижда:

“Ако Съдът установи нарушение на Конвенцията или на Протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната Високодоговаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът, ако е необходимо, постановява предоставянето на справедливо обезщетение на потърпевщата страна.”

A. Имуществени вреди

1. Исковете на жалбоподателите и коментарите на правителството по тях

86. Първият жалбоподател претендира за 2491 лв., които той твърди, че е платил по отношение на глобата си от 1500 лв. и наложените му разноски (виж параграфи 24 и 31 по-горе). В подкрепа на иска си той представя шест фактури, издадени от Националната агенция за приходите и удостоверяващи, че между февруари 2017 г. и юни 2020 г. той е заплатил цялата глоба и разноските (1952.57 лв.), плюс 71.26 лв. лихви във връзка с разноските и 445.56 лв. за несвързани пътни глоби и данък общ доход.

87. Вторият жалбоподател търси възстановяване на наложената ѝ глоба от 1500 лв. Тя посочва, че властите все още могат да вземат тази сума от нея. Тя не е представила никакви документи в подкрепа на иска си.

88. Правителството е на мнение, че всякакви допълнителни суми, които първият жалбоподател е платил поради това, че не е изпълнил доброволно задълженията си, не трябва да му се възстановяват. Още повече, че представените от него документи показват, че е платил по-малко, отколкото претендира. Що се отнася до втория жалбоподател, няма доказателства, че тя е платила глобата си преди изтичането на съответния давностен срок.

2. Оценката на Съда

89. Констатацията за нарушение на член 10 от Конвенцията се основава на факта, че жалбоподателите са признати за виновни за своето деяние. Следователно те имат право да си възстановят изцяло глобите и разноските, които е трябвало и са платили в резултат на тази присъда, които представляват пряка имуществена загуба, понесена от тях поради това нарушение (виж *Маринова и други срещу България*, № 33502/07 и 3 други, §§ 118-19, 12 юли 2016 г., и *Ханджийски*, цитирано по-горе, § 63, с допълнителни препратки).

90. Има доказателства, че първият жалбоподател е платил глобата и разноските, чието възстановяване търси (виж параграфи 31 и 86 по-горе). Следователно той има право да получи тяхното възстановяване

(виж *Маринова и други*, цитирано по-горе, § 120). Представените от него документи обаче показват, че общата сума, която е платил и на чието възстановяване съответно има право – не възлиза на 2491 лв., както той твърди (виж параграф 86 по-горе), а на 1952.57 лв. (равностойно на 998.33 евро) (за сравнение с *Орбан и други срещу Франция*, № 20985/05, § 58, 15 януари 2009 г.). Следователно Съдът присъжда на първия жалбоподавател 998.33 евро на това основание. Към тази сума трябва да се добави всеки данък, който може да бъде начислен.

91. За разлика от това, лихвите, платени от първия жалбоподател по отношение на разносните (71.26 лв. – виж параграф 86 по-горе) не са пряк резултат от нарушението на член 10 от Конвенцията. Тази лихва се начислява единствено поради това, че първият жалбоподател не е заплатил навреме и доброволно разносните, присъдени срещу него (виж параграф 31 по-горе). Приемайки, че той има право да възстанови тази лихва, би било равносилно на предоставяне на суспензивно действие на жалбите пред Съда, каквото те нямат (виж *Маринова и други*, цитирано по-горе, § 119). Следователно Съдът не присъжда лихвите, платени от първия жалбоподател.

92. Що се отнася до втория жалбоподател, има някои доказателства, представени от правителството, че в хода на изпълнителното производство срещу нея, тя е заплатила част от глобата си и част от разносните (виж параграф 32 по-горе). Но това доказателство не показва точните суми, които вече са платени (противно на *Аурелиан Онреа срещу Румъния*, № 12138/08, § 86, 19 януари 2016 г.). По-важното е, че вторият жалбоподател не е предоставил никакви документи в подкрепа на иска си (виж параграф 87 *in fine* по-горе, и за сравнение с *Kanat and Zozan срещу Турция*, № 13799/04, § 26, 21 октомври 2008 г.), както се изисква от Правило 60 § 2 от Правилника на Съда. При липсата на достатъчно основание за оценка на размера на имуществената загуба, действително претърпяна от втория жалбоподател, нейният иск на това основание трябва да бъде отхвърлен изцяло при прилагане на Правило 60 § 3 (виж, *mutatis mutandis*, *Karademirci and Others срещу Турция*, № 37096/97 и № 37101/97, § 49, ECHR 2005-I; *Couderc and Hachette Filipacchi Associés срещу Франция* [ГК], № 40454/07, § 157, ECHR 2015 (извадки); и *Hajibeyli and Aliyev срещу Азербайджан* № 6477/08 и № 10414/08, § 73, 19 април 2018 г.).

93. Въпреки това, вторият жалбоподател е платила и остава задължена да заплати суми като пряка последица от националното решение, за което Съдът установи, че е в нарушение на нейните права по член 10 от Конвенцията. В тази връзка следва да се посочи, че най-подходящият начин за отстраняване на последиците от такова нарушение е да се възобнови производството, чийто резултат е довел до него (виж *Маринова и други*, цитирано по-горе, § 122).

В. Неимуществени вреди

1. Исковете на жалбоподателите и коментарите на правителството по тях

94. Жалбоподателите претендират по 6000 евро всеки за страданието, загубата на репутация и оскърблението на тяхното достойнство, причинени от ареста и осъждането им, които според тях са получили широка публичност. Тези вреди според тях са се усложнили от начина, по който Софийски градски съд е обосновал присъдата и от продължителността на производството срещу тях.

95. Правителството твърди, че арестът на жалбоподателите не може да бъде взет предвид, тъй като жалбата им пред Съда се отнася само до осъждането им и последвалите глоби. По-нататък то отбелязва, че производството срещу жалбоподателите не им е попречило да участват активно в общественния живот. Според правителството констатацията за нарушение би била достатъчно справедливо обезщетение за всякакви неимуществени вреди, претърпени от жалбоподателите, а исканите от тях суми, във всеки случай, са прекомерни и не съответстват на присъдените такива по предишни подобни дела.

2. Оценката на Съда

96. Оплакването на жалбоподателите по член 10 от Конвенцията – което ограничава обхвата на юрисдикция на Съда по съществото на това дело (виж *Ханджийски*, цитирано по-горе, § 31, цитира *Радомилия и други срещу Хърватия* [ГК], № 37685/10 и № 22768/12, § 126, 20 март 2018 г.) – не се отнася за ареста им, а единствено за последващото решение, с което са признати за виновни в хулиганство (виж параграф 45 по-горе). Следователно констатациите на Съда по съществото на това оплакване не се отнасят до този арест (виж параграфи 62 до 84 по-горе и за сравнение с *Ханджийски*, цитирано по-горе, § 67). Съгласно член 41 от Конвенцията, Съдът може да „предостави справедливо обезщетение“, само ако „констатира, че има нарушение на Конвенцията или Протоколите към нея“, а след това също така установи, че вредите, за които се твърди, че са били претърпени, произтичат от това конкретно нарушение (виж *Апостолови срещу България*, № 32644/09, § 116, 7 ноември 2019 г., с допълнителни препратки). От това следва, че арестът на жалбоподателите не може да бъде взет предвид при оценката на размера на обезщетението.

97. Въпреки това може да се приеме, че решението, с което жалбоподателите са признати за виновни в хулиганство и произтичащите от това глоби, са причинили известни неимуществени вреди на всеки от тях. Нищо не подсказва, че тази вреда е по-голяма по отношение на единия или другия жалбоподател; те са засегнати в

еднаква степен от това решение и са им наложени идентични наказания (виж параграф 24 по-горе). Оценявайки тези вреди на сравнимо основа, както се изисква от член 41 от Конвенцията, Съдът присъжда на всеки от тях по 4000 евро плюс всички данъци, които може да бъдат начислени.

С. Разходи и разноси

1. Исковете на жалбоподателите и коментарите на правителството по тях

98. Първият жалбоподател иска възстановяване на 1500 лв., платени за възнаграждение на неговия защитник в националното производство. Вторият жалбоподател претендира за 300 лв. на това основание.

99. Жалбоподателите искат и възстановяване на:

(а) 4320 евро, платени като хонорари за тридесет и шест часа работа на техните адвокати в производството пред Съда, при 120 евро на час;

(б) 12.37 евро, изразходвани от тези адвокатски кантори за пощенски разходи;

(в) 15 евро, изразходвани от тези адвокатски кантори за канцеларски материали; и

(г) 263.83 евро, изразходвани от тези адвокатски кантори за превода на становищата и исковете, направени от името на жалбоподателите, на английски език.

100. Жалбоподателите са поискали всяко присъждане по отношение на разходите и разноските, отнасящи се до производството пред Съда, да бъде платено директно на тяхната адвокатска кантора – „Екимджиев и партньори“.

101. В подкрепа на своите искове жалбоподателите представят (а) договор и споразумение за възнаграждение със съответните им защитници в националното производство; (б) споразумение за хонорар с кантората на техните адвокати в производството пред Съда; (в) график и отчет на разходите от тази кантора (които първият жалбоподател е приел); (г) пощенски разписки; и (д) договор между тяхната адвокатска кантора и преводач.

102. Правителството оспорва всички тези искове. Те твърдят, че както заявените часове, така и почасовата ставка, отнасящата се до производството пред Съда, са прекомерни. Що се отнася до разноските, за които се твърди, че са направени от кантората на адвокатите на жалбоподателите в производството пред Съда (виж параграф 99 (б), (в) и (г) по-горе), няма фактури или други документи, удостоверяващи действителното им плащане. Освен това административните разноси, направени от тази кантора във връзка с делото, са оперативни разходи, които са покрити от данъците, които кантората е начислила на жалбоподателите.

2. Оценката на Съда

103. Съгласно практиката на Съда, жалбоподателите имат право на възстановяване на своите разходи и разноски – включително тези, направени на национално ниво, за да предотвратят или поправят твърдяното нарушение – но само доколкото тези разходи и разноски са действително и необходимо направени и са разумни по отношение на размера (виж, що се отнася конкретно до вътрешните разходи, *König срещу Германия* (член 50), 10 март 1980 г., § 23, Серия А № 36; *Lingens срещу Австрия*, 8 юли 1986 г., § 52, Серия А № 103; и *Kingsley срещу Обединеното кралство* [ГК], № 35605/97, § 49, ECHR 2002-IV).

(а) Разноски в националното производство

104. Един от аргументите, въз основа на които защитникът на жалбоподателите в наказателното производство срещу тях иска да оспори обвиненията за хулиганство срещу жалбоподателите, е, че с боядисването на паметника те надлежно са упражнили правото си на свобода на изразяване на мнение (виж параграфи 19 и 23 по-горе). Поради това възнагражденията, които жалбоподателите са заплатили за услугите на тези адвокати, са направени, за да се предотврати нарушението на член 10 от Конвенцията. Въпреки че възнаграждението, платено от първия жалбоподател (1500 лв., равностойни на 767 евро), е пет пъти по-високо от това, платено от втория жалбоподател (300 лв., равностойни на 153 евро), пред Съда не са представени никакви аргументи в смисъл, че първото е било неразумно по отношение на размера и не вижда причина да поставя под съмнение този въпрос, особено след като жалбоподателите са имали право да дадат указания на адвокатите си, както преценят (виж *Observer and Guardian срещу Обединеното кралство*, 26 ноември 1991 г., § 80 (b), Серия А № 216). Поради това уважава и двата иска изцяло.

(b) Разходи, свързани с производството пред Съда

105. Единственият спорен момент по отношение на адвокатските хонорари, отнасящи се до производството пред Съда (виж параграф 99 (а) по-горе) е дали те са разумни по отношение на размера. Почасовата ставка, начислена от тези адвокати – 120 евро, е по-висока от тези, които са приети по скорошни дела срещу България с подобна сложност и не може да се приеме за разумна (виж *Ханджисийки*, цитирано по-горе, § 73). Тъй като становищата от името на жалбоподателите са подадени след постановяване на решението *Ханджисийски* (цитирано по-горе), където Съдът разглежда много сходни въпроси и определя съответните принципи, и тъй като тези становища до голяма степен се основават на това решение, заявените часове по отношение на тях също не могат да се приемат за разумни. С оглед на тези съображения, Съдът присъжда

съвместно на двамата жалбоподатели 2000 евро плюс всички данъци, които може да им бъдат начислени по това основание. По искане на жалбоподателите тази сума трябва да бъде платена директно по банковата сметка на адвокатската кантора на техните представители – „Екимджиев и партньори“ (виж например, *Khlaifia and Others срещу Италия* [ГК], № 16483/12, § 288, ECHR 2016 (извадки)).

106. От своя страна административните разходи (в този случай пощенски и офис консумативи – виж параграф 99 (б) и (в) по-горе), направени от кантората на адвокатите на жалбоподателите във връзка с производството пред Съда, по принцип подлежат на възстановяване по член 41 от Конвенцията (виж *Ханджийски*, цитирано по-горе, § 74, с допълнителни препратки). Всъщност, съгласно условията на споразумението за възнаграждение между жалбоподателите и тяхната адвокатска кантора, те са длъжни не само да заплатят хонорари по работата им по делото, но и да покрият всички административни разходи, направени от тази кантора във връзка с делото. Въпреки това няма документи в подкрепа на иска по отношение на офис материалите. При тези обстоятелства Съдът присъжда обезщетение единствено по отношение на пощенските разходи, които според представените от жалбоподателите документи възлизат на 24.20 лв., което се равнява на 12.37 евро. Към това трябва да се добави всеки данък, който може да бъде начислен на жалбоподателите. По тяхно искане тази сума също следва да се изплати директно по банковата сметка на адвокатската кантора на техните представители, „Екимджиев и партньори“.

107. Разходите за превод (виж параграф 99 (г) по-горе) по принцип също подлежат на възстановяване съгласно член 41 (виж *Ханджийски*, цитирано по-горе, § 75, с допълнителни препратки). В настоящия случай, споразумението за възнаграждение между жалбоподателите и тяхната адвокатска кантора предвижда, че жалбоподателите трябва да покрият всички разходи за превод, направени от тази кантора във връзка с делото им пред Съда. Договорът между кантората на адвокатите на жалбоподателите и преводача от своя страна изрично отбелязва, че преводът се отнася до становища и искове, направени от името на жалбоподателите. В този договор също така се посочва, че възнаграждението за превод е платено на преводача по банков път. Следователно няма причина за съмнение, че разходите за превод действително са направени от адвокатите на жалбоподателите. Те също изглеждат разумни по отношение на размера. Следователно сумата, изразходвана за превод – 263.83 евро – следва да бъде присъдена изцяло. Към това трябва да се добави всеки данък, който може да бъде начислен на жалбоподателите. По тяхно искане тази сума също след да се плати директно по банковата сметка на адвокатската кантора на техните представители – „Екимджиев и партньори“.

108. Следователно общото обезщетение по отношение на разходите и разноските, отнасящи се до производството пред Съда, е 2276.20 евро плюс всички данъци, които могат да бъдат начислени на жалбоподателите.

D. Лихва за забава

109. Съдът счита за уместно лихвата за забава да се основава на пределната лихва по заеми на Европейската централна банка, към която следва да се добавят три процентни пункта.

ПО ТЕЗИ ПРИЧИНИ СЪДЪТ

1. *Обявява* единодушно оплакването по член 10 от Конвенцията за допустимо;
2. *Приема* с шест гласа срещу един, че е налице нарушение на член 10 от Конвенцията;
3. *Приема* с шест гласа срещу един,
 - (а) че държавата-ответник трябва да заплати на жалбоподателите в срок от три месеца от датата, на която решението стане окончателно в съответствие с член 44 § 2 от Конвенцията, следните суми, които да бъдат конвертирани във валутата на държавата-ответник по курс, приложим към датата на плащане:
 - (i) на първия жалбоподател – 998.33 евро (деветстотин деветдесет и осем евро и тридесет и три евро-цента) плюс всички данъци, които могат да бъдат начислени по отношение на имуществени вреди;
 - (ii) на всеки от двамата жалбоподатели по 4000 евро (четири хиляди евро) плюс всички данъци, които могат да бъдат начислени по отношение на неимуществени вреди;
 - (iii) на първия жалбоподател – 767 евро (седемстотин шестдесет и седем евро) плюс всички данъци, които може да му бъдат начислени, за разходи в националното производство;
 - (iv) на втория жалбоподател – 153 евро (сто петдесет и три евро) плюс всички данъци, които може да й бъдат начислени, за разходи в националното производство;

РЕШЕНИЕ „ГЕНОВ И СЪРБИНСКА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ“

- (v) общо на двамата жалбоподатели – 2276.20 евро (две хиляди двеста седемдесет и шест евро и двадесет евро-цента) плюс всички данъци, които могат да им бъдат начислени по отношение на разходите и разноските, направени по производството пред Съда, които да бъдат платени директно по банковата сметка на адвокатската кантора на представителите на жалбоподателите – „Екимджиев и партньори“;
- (b) че от изтичането на гореспоменатите три месеца до плащането, върху горепосочените суми се дължи лихва в размер, равен на пределния лихвен процент по заеми на Европейската централна банка през периода на просрочие плюс три процентни пункта;
4. *Отхвърля* единодушно останалата част от исканията на жалбоподателите за справедливо обезщетение.

Изготвено на английски език и обявено писмено на 30 ноември 2021 г. в съответствие с правило 77 §§ 2 и 3 от Правилника на Съда.

Андреа Тамиети
Секретар

Тим Ейке
Председател

В съответствие с член 45 § 2 от Конвенцията и правило 74 § 2 от Правилника на Съда особеното мнение на съдия Вехабович е приложено към настоящото решение.

Т.Е.
А.Н.Т.

ОСОБЕНО МНЕНИЕ НА СЪДИЯ ВЕХАБОВИЧ

Съжалявам, че не мога да се присъединя към мнението на мнозинството, че има нарушение на член 10 по това дело.

Като го сравним с делата *Ханджийски срещу България* (№ 10783/14, 6 април 2021 г.) и *Sinkova срещу Украйна* (№ 39496/11, 27 февруари 2018 г.), лесно е да се отбележи, че и трите дела се отнасят до много сходни ситуации, едната може да се характеризира като „художествено изпълнение, изтъкващо социални, икономически и политически въпроси“, а другото представлява чисто „политически протест“.

Въпреки всички сходства, мнозинството са стигнали до различни изводи, т.е. тези тук се различават за пореден път от възприетите по делото *Sinkova*.

Трудно споделям позицията, която е възприета по настоящото дело, и без да желая да започвам дискусията относно ценностите, свързани със статуи и паметници като цяло, се чувствам длъжен да кажа, че макар да не сме в състояние да променим историята, можем правилно да я оценим. Свидетели сме на много случаи, при които исторически паметници в Афганистан, Ирак, Сирия и т.н. са били осквернявани или напълно унищожени по различни причини, но мотивите винаги са били различия в мненията относно ценностите, които тези паметници представляват. Такова поведение не е приемливо. От друга страна, все още има паметници, които прославят събития, битки и лица, насърчаващи нецивилизовани действия или цели като робство, или владетели, извършили ужасни зверства през колониалната епоха и т.н., но това, което прави съществена разлика е историческият контекст на тези събития или личности. Това, което е приемливо за един човек, може да е неприемливо за друг, но едно е сигурно – никой не може да промени историята и тези събития и личности трябва да бъдат оценени в техния конкретен исторически контекст.

В контекста на настоящия случай, задължение на властите е да защитават тези паметници, които са на мястото си днес, докато все още са там. Също така, те трябва да решат дали тези паметници следва да се оставят на обществени места, но междувременно е необходимо да се действа според закона. За да ги защитят, властите трябва също така правилно да оценяват действията на лица, които публично се подиграват със статуи и паметници и това, което те представляват, в светлината на теста „необходимо в едно демократично общество“.

Този различен подход към процеса на оценка на фактите по настоящото дело, във връзка с двата случая, споменати по-горе, сочи още веднъж към известна непоследователност от страна на Съда при разглеждането на подобни случаи и това няма да послужи за подобряване на неговия публичен образ.